

ЎзДЖТУ хузуридаги
РИАИМ

Лотин тили йўналиши
тингловчилари учун

Ўқув-услубий мажмуа

2019

Лотин тили

6.2. Лотин тилини ўрганишнинг интенсив
усуллари

Модулнинг ўқув-услубий мажмуаси Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими ўқув-методик бирлашмалари фаолиятини Мувофиқлаштирувчи кенгашининг 2019 йил 18 октябрдаги 5 – сонли баённомаси билан маъқулланган ўқув дастури ва ўқув режасига мувофиқ ишлаб чиқилган.

Тузувчи: Тошхонов М.Т. – Испан тили назарияси ва амалиёти кафедраси катта ўқитувчиси, П.ф.н., доцент

Тақризчи: Олтиев Т.Ж. – Испан тили назарияси ва амалиёти кафедраси мудири, ф.ф.н., доцент

Ўқув -услубий мажмуа ЎзДЖТУ ҳузуридаги РИАИМ Кенгашининг 2019-йил 27.09 даги 9-сонли қарори билан тасдиққа тавсия қилинган.

МУНДАРИЖА

I. ИШЧИ ДАСТУР.....	4
II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ.....	12
III. НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР	16
IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАТЕРИАЛЛАРИ	21
V. ГЛОССАРИЙ	59
VI. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ	69

1. ИШЧИ ДАСТУР

Кириш

Дастур Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-4732-сонли, 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сонли, 2019 йил 27 августдаги “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг узлуксиз малакасини ошириш тизимини жорий этиш тўғрисида”ги ПФ-5789-сонли Фармонлари, шунингдек 2017 йил 20 апрелдаги “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ–2909-сонли қарорида белгиланган устувор вазифалар мазмунидан келиб чиққан ҳолда тузилган бўлиб, у олий таълим муассасалари педагог кадрларининг касб маҳорати ҳамда инновацион компетентлигини ривожлантириш, соҳага оид илғор хорижий тажрибалар, янги билим ва малакаларни ўзлаштириш, шунингдек амалиётга жорий этиш кўникмаларини такомиллаштиришни мақсад қилади.

Дастур Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПФ-4732-сон Фармонидаги устувор йўналишлар мазмунидан келиб чиққан ҳолда тузилган бўлиб, у замонавий талаблар асосида қайта тайёрлаш ва малака ошириш жараёнларининг мазмунини такомиллаштириш ҳамда олий таълим муассасалари педагог кадрларининг касбий компетентлигини мунтазам ошириб боришни мақсад қилади. Ўз мазмунига кўра ишчи дастур олий таълимда технологияларининг тиббий - фармацевтик терминологияни ўқитишда лотин тилини ўрни, фанларни ўқитишда интерфаол усуллар, тиббий - фармацевтик терминология асослари фанларини ўқитишда лотин тили фанидан машғулотлар олиб боровчи педагогларнинг инновацион фаолияти, молулли ва муаммоли ўқитиш технологиялари билан

ишлаш ва улардан фойдаланиш каби муаммолари баён этилган.

Қайта тайёрлаш ва малака ошириш йўналишининг ўзига хос хусусиятлари ҳамда долзарб масалаларидан келиб чиққан ҳолда дастурда тингловчиларнинг махсус фанлар доирасидаги билим, кўникма, малака ҳамда компетенцияларига қўйиладиган талаблар ўзгартирилиши мумкин.

Модулнинг мақсуди ва вазифалари

Модулнинг мақсади – тингловчини чет тил ўқитувчиси касбий фаолиятига назарий ҳамда амалий жиҳатдан тайёрлашдан иборат. Лотин тилининг ўргатиш методиканинг асосий муаммолари билан таништириш “Лотин тилин ўрганишнинг интенсив усуллари” модулининг асосий вазифаси саналади. Ушбу модул тингловчиларни ўзлари ишлаётган таълим муассасаларида олиб бориладиган дарсларда дуч келиши мумкин бўлган аниқ **вазифаларни** моҳирона ҳал этишга йўналтиради. Бунда асосий эътибор тингловчиларнинг амалий кўникмаларини ишлаб чиқиш, асосий касбий малакасининг шаклланиши; дарснинг онгли, тарбиявий ва таълимий мақсадларини шакллантириш; мавзу асосида ўқув материални режалаштириш; дарснинг режаси ва конспектини тузиш; савол ва топшириқлар тузиш, сўровлар ўтказиш ҳамда билимни далилий баҳолаш; ўқувчиларнинг мустақил ишини ташкил этиш; ҳамкасблари ва ўз дарсларини таҳлил қилишга қаратилади.

Модул бўйича тингловчиларнинг билим, кўникма ва малакаларига қуйидаги **талаблар** қўйилади:

Модул бўйича тингловчиларнинг билими, кўникмаси, малакаси ва компетенцияларига қўйиладиган талаблар

“Лотин тилини ўрганишнинг интенсив усуллари ” модулини ўзлаштириш жараёнида **тингловчи**:

- Лотин тили тарихининг асосий босқичлари, ушбу соҳадаги янги илмий ютуқлари;
- Лотин тилининг ривожланиш даврлари ҳақида **тасаввурга эга бўлиши**;

- Лотин тилининг бошқа Европа тиллари билан боғлиқлиги;
- таълим жараёнида ижтимоий ва педагогик фанлар интеграциясининг асосий қонуниятларини билиши ва **амалда қўллай олиши**;
- лотин тил дарсини анъанавий ва янги педагогик технологиялардан тўлақонли фойдаланган ҳолда олиб бориши;
- дарс бериш жараёнида таълимнинг замонавий техник воситалари билан ишлай олиши;
- янги илмий адабиётлар, дарсликларнинг электрон кўринишлари ва АРМ каталогларидан **фойдалана олиш кўникмасига** эга бўлиши зарур.

Модулни ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар

“ Лотин тилини ўрганишнинг интенсиф усуллари ” модулидан маъруза ва амалий машғулотлар диалог, мулоқот ҳамкорлик ва ўзаро ўрганишга асосланган фронтал, коллектив ва кичик гуруҳлар шаклида олиб борилади.

Модулни ўқитиш даврида педагогик жараённи жадаллаштириш мақсадида замонавий педагогик технологиялар, ахборот воситалари, компьютер, интернет тизимидан кенг фойдаланиш кўзда тутилган. Ўқув жараёни муаммоли маърузалар ўқиш, дарсларни савол-жавоб тарзида қизиқарли ташкил қилиш, илғор педагогик технологиялардан ва мултимедиа воситаларидан фойдаланиш, тингловчиларни ундайдиган, ўйлантирадиган муаммоларни улар олдига қўйиш, талабчанлик, тингловчилар билан индивидуал ишлаш, эркин мулоқот юритишга, илмий изланишга жалб қилиш асосида олиб борилади. Модулни ўтказиш бўйича қуйидаги асосий концептуал ёндошувлардан фойдаланилади: шахсга йўналтирилган таълим, тизимли ёндошув, фаолиятга йўналтирилган ёндошув, диалогик ёндошув, ҳамкорликдаги таълимни ташкил этиш, муаммоли таълим, компьютер ва ахборот технологияларини ўқув жараёнида қўллаш, ўқитиш усуллари ва техникаси (маъруза, визуаллаш), муаммоли таълим, кейсстади ва лойиҳалаш усуллари, амалий ишлар).

Ўқитиш воситалари: ўқитишнинг анъанавий шакллари (дарслик, маъруза матни) билан бир қаторда – компьютер ва ахборот технологиялари
 Коммуникация усуллари: тингловчилар билан оператив тескари алоқага асосланган бевосита ўзаро муносабатлар. Тескари алоқа усуллари ва воситалари: кузатиш, блиц-сўров, жорий ва яқунловчи назорат натижаларини таҳлили асосида ўқитиш диагностикаси. Бошқариш усуллари ва воситалари: ўқув машғулоти босқичларини белгилаб берувчи технологик карта кўринишидаги ўқув машғулотларини режалаштириш, қўйилган мақсадга эришишда ўқитувчи ва тингловчининг биргаликдаги ҳаракати, нафақат аудитория машғулотлари, балки аудиториядан ташқари мустақил ишларнинг назорати. Мониторинг ва баҳолаш: амалий машғулотларда ҳам бутун курс давомида ҳам ўқитишнинг натижаларини режали тарзда кузатиб бориш.

**Модулнинг ўқув режадаги бошқа модуллар билан
 боғлиқлиги ва узвийлиги**

Ўқув модули мазмуни ўқув режадаги мутахассислик ўқув модулларининг барча соҳалари билан узвий боғланган ҳолда профессорўқитувчиларнинг умумий касбий тайёргарлик даражасини оширишга хизматқилади.

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар фанни ўқитишнинг замонавий интерактив услубларидан унумли фойдаланиш ўрганиш, амалда қўллаш ва баҳолашга доир касбий компетентликка эга бўладилар.

**Чет тил ўқитишдаги замонавий методлар
 модули бўйича соатлар тақсимоти**

№		Маъруза	Амалий	жами
1.	Лотин тилини ўрганишнинг объекти ва предмети, унинг тараққиёт қонуниятлари, соҳанинг назарий масалалари, муаммолари ва унинг	2		2

	ўзига хос хусусиятлари			
2.	Ҳозирги замон тилшунослигидаги турли назарий қарашлар, ҳозирги замон тилшунослигининг етакчи концепциялари, илғор назариётчи тилшуносларнинг қарашлари ва уларнинг нуфузли асарлари		2	2
3.	Ҳозирги замон тилшунослигидаги турли назарий қарашлар, ҳозирги замон тилшунослигининг етакчи концепциялари, илғор назариётчи тилшуносларнинг қарашлари ва уларнинг нуфузли асарлари Vocāles (Унлитовушлар)		2	2
4.	Тилларнинг қиёсий типологияси, тилларнинг морфологик типологияси, тилнинг универсалиялари ва уларнинг турлари, типологик категориялар		2	2
5.	Тилларнинг қиёсий типологияси, тилларнинг морфологик типологияси Nomen Substantivum		2	2
6.	Тилнинг универсалиялари ва уларнинг турлари, типологик категориялар		2	2
7	Лотин тилини ўқитиш жараёнида лингвомаданий материалларни лойиҳалаштиришнинг диддактик тизими		2	2

8	Лотин тилини ўқитиш жараёнида лингвомаданий материалларни лойиҳалаштиришнинг диддактик tizими		2	2
	Total :		14	16

III. Асосий назарий қисм (назарий ва амалий машғулотлар)

НАЗАРИЙ МАШЎУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1. Мавзу: Лотин тилини ўрганишнинг объекти ва предмети, унинг тараққиёт қонуниятлари, соҳанинг назарий масалалари, муаммолари ва унинг ўзига хос хусусиятлари

Лотин тили ҳинд-европа тиллари оиласига мансубдир ва ҳозирги роман тилларининг асоси ҳисобланади. Лотин тили қадимги *Оск* ва *Умбр* тиллари билан биргаликда қадимий Италиянинг ривожланиши жараёнида бошқа тилларни четга чиқариб, аста-секин Ўртаер денгизи атрофидаги мамлакатларда ҳукмронлик қилди “Лотин тилини ўрганишнинг интенсив усуллари” тарихи ва хорижий ҳамда маҳаллий тажриба. Чет тил ўқитишнинг педагогик, диддактик, психологик, лингвистик ва методик тамойиллари. Ёндашув тушунчаси. Коммуникатив, шахсга йўналтирилган, интеграллашган ва компетентлик ёндашувлари.

АМАЛИЙ МАШЎУЛОТ МАЗМУНИ

1. Мавзу: Ҳозирги замон тилшунослигидаги турли назарий қарашлар, ҳозирги замон тилшунослигининг етакчи концепциялари, илғор назариётчи тилшуносларнинг қарашлари ва уларнинг нуфузли асарлари

Лотин тили фонетикаси

Лотин тилининг талаффузи ўзининг тарихий тараққиёти даврида бир қанча ўзгаришларга учради. Қуйида лотин тили алифбосидаги ҳарфлар рўйхати

келтирилмоқда. Лотин тилида ҳозирда 25 та ҳарф бор, бундан ташқари, бир нечта ҳарф бирикмаси, 2 та дифтонг ва 2 та диграф мавжуд.

2. Мавзу: Ҳозирги замон тилшунослигидаги турли назарий қарашлар, ҳозирги замон тилшунослигининг етакчи концепциялари, илғор назариётчи тилшуносларнинг қарашлари ва уларнинг нуфузли асарлари

Vocāles (Унлитовушлар)

Лотин тилида 6 та унли товуш мавжуд; унли товушлар бу тилда **Vocāles** деб аталади, улардан 3 таси юмшоқ ва 3 таси қаттиқ унлилар.

Унли товушлар -**а,е,і,о,у**

Юмшоқ унлилар - **і,е,у**

Қаттиқ унлилар - **а,о,и**

3. Мавзу: Тилларнинг қиёсий типологияси, тилларнинг морфологик типологияси, тилнинг универсалиялари ва уларнинг турлари, типологик категориялар

Сўзларнинг маъно ва грамматик жиҳатидан ўхшашликларига кўра айрим лексик-грамматик турларга бўлиниши натижасида ҳосил бўлган гуруҳларга сўз туркумлари деб аталади. Лотин тилида ҳам ўзбек тилидагидек мустақил ва ёрдамчи сўз туркумлари мавжуд.

4. Мавзу: Тилларнинг қиёсий типологияси, тилларнинг морфологик типологияси

Nomen Substantivum

(От ва унинг формалари).

Предметнинг маъносини ифодаладиган ва грамматик сон, (эғалик), род, келишик категорияларига эга бўлиб, ким?, нима? Саволларига жавоб берадиган мустақил сўз туркумига от дейилади.

5. Мавзу: Тилнинг универсалиялари ва уларнинг турлари, типологик категориялар

Тингловчиларни типологик тадқиқотлар тарихи ва методлари, типологик тадқиқотларнинг принциплари, ҳозирги типологик тадқиқотларнинг йўналишлари ҳамда типологик категориялар ҳақидаги илмий назарияларга танқидий ёндашишга ўргатиш, ҳамда ўз фаолиятларида қўллаш каби билим, кўникма ва малакаларни ҳосил қилишдан иборат.

6. Мавзу: Лотин тилини ўқитиш жараёнида лингвомаданий материалларни лойиҳалаштиришнинг диддактик тизими

Лотин тилида мослашган ва мослашмаган аниқловчилар қўлланилади. Мослашган аниқловчи сифат билан ифодаланади ва аниқланувчи сўзга род, сон ва келишикда мослашади. У «қандай?» «қанақа?» деган саволларга жавоб беради.

7. Мавзу: Лотин тилини ўқитиш жараёнида лингвомаданий материалларни лойиҳалаштиришнинг диддактик тизими

Фармацевтик терминологияда терминларнинг икки асосий турини ажратиш мумкин: 1. Мослашган аниқловчили термин; 2. Мослашмаган аниқловчили термин. Терминларнинг ҳар бир турига шартли тасвир тузиш мумкин: 1. Мослашган аниқловчили термин: қанақа? оқмум S O отни O, сифатни S деб белгилаймиз. Терминнинг шартли тасвири қуйидагича бўлади: O S (Nom.) 2. Мослашмаган аниқловчили термин.

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА Фойдаланиладиган интрефаол таълим методлари.

“SWOT-таҳлил” методи.

Методнинг мақсади: мавжуд назарий билимлар ва амалий тажрибаларни таҳлил қилиш, таққослаш орқали муаммони ҳал этиш йўлларни топишга, билимларни мустаҳкамлаш, такрорлаш, баҳолашга, мустақил, танқидий фикрлашни, ностандарт тафаккурни шакллантиришга хизмат қилади.

S – (strength)	• кучли томонлари
W – (weakness)	• заиф, кучсиз томонлари
O – (opportunity)	• имкониятлари
T – (threat)	• тўсиқлар

Шарқ адабиётида муаллиф, ҳикоячи ва персонаж нутқини таҳлил қилинг ва ушбу жадвалга тушинг.

S	Эпик турнинг жанрларда муаллиф нутқидан фойдаланишнинг кучли томонлари	Бадий асарнинг ғоясига бевосита боғлиқ бўлган воқеаларнинг ҳикоя қилиниши
W	Кичик эпик тур жанрларда ҳикоячи нутқидан фойдаланишнинг кучсиз томонлари	Қисқа эпизодларда иштирок этиши
O	Драматик асарларда персонаж нутқидан фойдаланишнинг имкониятлари (ички)	Барча персонажларнинг ўз нутқи диалог ва монолог шаклида берилиши
T	Тўсиқлар (ташки)	Маълумотларнинг тўлақонли таъминланмаганлиги...

Хулосалаш (Резюме, Веер) методи

Методнинг мақсади: Бу метод мураккаб, кўптармоқли, мумкин қадар муаммоли характеридаги мавзуларни ўрганишга қаратилган. Методнинг моҳияти шундан иборатки, бунда мавзунинг турли тармоқлари бўйича бир хил ахборот

берилади ва айни пайтда, уларнинг ҳар бири алоҳида аспектларда муҳокама этилади. Масалан, муаммо ижобий ва салбий томонлари, афзаллик, фазилат ва камчиликлари, фойда ва зарарлари бўйича ўрганилади. Бу интерфаол метод танқидий, таҳлилий, аниқ мантиқий фикрлашни муваффақиятли ривожлантиришга ҳамда ўқувчиларнинг мустақил ғоялари, фикрларини ёзма ва оғзаки шаклда тизимли баён этиш, ҳимоя қилишга имконият яратади. “Хулосалаш” методидан маъруза машғулотларида индивидуал ва жуфтликлардаги иш шаклида, амалий ва семинар машғулотларида кичик гуруҳлардаги иш шаклида мавзу юзасидан билимларни мустаҳкамлаш, таҳлил қилиш ва таққослаш мақсадида фойдаланиш мумкин.

“Тушунчалар таҳлили” методи

Методнинг мақсади: мазкур метод талабалар ёки қатнашчиларни мавзу бўйича таянч тушунчаларни ўзлаштириш даражасини аниқлаш, ўз билимларини мустақил равишда текшириш, баҳолаш, шунингдек, янги мавзу бўйича дастлабки билимлар даражасини ташхис қилиш мақсадида қўлланилади.

Методни амалга ошириш тартиби:

- иштирокчилар машғулот қоидалари билан таништирилади;
- ўқувчиларга мавзуга ёки бобга тегишли бўлган сўзлар, тушунчалар номи туширилган тарқатмалар берилади (индивидуал ёки гуруҳли тартибда);
- ўқувчилар мазкур тушунчалар қандай маъно англатиши, қачон, қандай ҳолатларда қўлланилиши ҳақида ёзма маълумот берадилар;
- белгиланган вақт якунига етгач ўқитувчи берилган тушунчаларнинг тўғри ва тўлиқ изоҳини ўқиб эшиттиради ёки слайд орқали намойиш этади;
- ҳар бир иштирокчи берилган тўғри жавоблар билан ўзининг шахсий муносабатини таққослайди, фарқларини аниқлайди ва ўз билим даражасини текшириб, баҳолайди.

III. NAZARIY MATERIALLAR

MAVZU №1

Lotin tilini ўrganiшнинг объекти va предмети, унинг таракқиёт қонуниятлари, соҳанинг назарий масалалари, муаммолари va унинг ўзига хос хусусиятлари

HISTORIA LINGUA LATINA. ALPHABETUM. VOCALES

1. Unli xarflarning talaffuzi.

2. Diftong va digraflar.

Lotin tili hind-yevropa tillari oilasiga mansubdir va hozirgi roman tillarining asosi hisoblanadi. Lotin tili qadimgi *Ossk* va *Umbr* tillari bilan birgalikda qadimiy Italiyaning rivojlanish jarayonida boshqa tillarni chetga chiqarib, asta-sekin o'rtta yer dengizi atrofidagi mamlakatlarda hukmronlik qildi. Eramizdan oldingi bir-minginchi yil boshlarida Appenin yarim orolining g'arbiy qismida joylashgan LATIO qabilasi lotin tilida gaplashar edi. Latio territoriyasida yashovchi qabilalarning tili sof lotin tili deb yuritilar edi. Tibr daryosi qirg'oqlarida yashovchi qabilalarning birlashuvi nafijasida Latio viloyatining markazi Roma (Rirn) shahri deb atala boshladi.

Arxeologik qazilmala - manbalaridagi voqealar eramizdan oldingi VIJI asrga tegishlidir. Rimliklarning o'zlari esa, Rimning paydo bo'lishi davri eramizdan avvalgi 753- yildan hisoblaydilar. Bizning davrgacha yetib kelgan lotin tilining eng qadimiy yozuv yodgoriiklari eramizdan oldingi 7-6 asraing boshlariga tegishlidir. Qadimgi arjaik davming adabiy tillari bo'yicha mashhur vakili Rim komediografi Flavi hisoblangan. U eramizdan avvalgi 254-180 yillarda yashab o'tgan. Bizgacha uning to'liq nusxada 20 ta komediyasi, bitta komediyasining esa ayrim qismlari yetib kelgan. Shuni ta'kidlash lozimki, Plavt komediyalarining lug'at va fonetik tarkibi malum miqdorda bo'lsada klassik lotin normalariga to'g'ri keladi. Eramizdan oldingi birinchi asrdan, eramizning birinchi asr boshlarigacha bo'lgan davrda Rimda bir necha asarlar yaratildi. Bu davrda Rim davlati tarixida juda ko'p sinfiy va ideologik kurashlar bo'lib o'tdi. Bundan tashqari eramizdan oldin (138-132 va 104-101) yillar davomidagi urushlarda Rim qo'shinlari qozg'olonchilardan bir necha marotaba yengildilar. Bu

davrdayashagan *Sitseron*(106-45), *Sezar*(100-44), *Salyusiiya*(86-35), *Titaliviya*(59-17), notiqlik sana'ati ustasi *Katul* (80-15) I *Goratsii* (68-8), *Ovidiy* (43-18) yillarda

yoziigan asariar tahlil qilinganda. adabiy iotin tilining sintaktik tuzulishining mukammal ekanligini guvohi bo'lamiz. Klassik lotin tilidan Rim badiiy adabiyoti tilini ajratish maqsadga muvofiqdtr. Chunki eramizning II -asriga to'g'ri keladigan davr ya'ni iik imperiya davrida *Lartial*, *Kvesai*, *Tatsit* kabl yozuvciiii va shoirlar tomonidan yaratilgan asarlar maium miqdorda o'z uslubi bilan ajraiib turadi. Lotin tilining inqirozgayuz tutgan davridarivojianishi tugab borayotgan lotin tili alohida ahamiyatga ega. Bu davr eramizning 2-6 - asrlariga to'ri keiadi. Bu vaqt Buyuk Imperiya mag'lubiyatidan so'ng476

- yiida *Varvarmk* davlatining paydo bo'lishi davridir. {"*Varvarlar*"- qadimiy yunonlarda va rimliklarda madaniyatdan orqada qolgan chet elliklarga berilgan nom.)

Bu til so'nmasdan burun qanday qilib ming yillar umr kechirgan ekan? Avvalo buni biz tarixiy yodgorliklar, o'rta asr hujjatlari, uyg'onish davri ijoi narnunaiaridagimatnlar, asarlarorqali tildagi yuz bergan rivojlanish va o'zgarishlarni asrla davomida kuzatishga muvaffaq bo'lamiz. Bundan tashqari u roman tillarida, rimlikla tomonidan zabt etilgan. Uning siyosiy-madaniy ta'siridan foydalanadigan xalqlar tilidi saqlanib qolgan. Shuni tushunish kerakki lotin tili ta'sirida boshqa tillar ham o'zgararj ularning leksikasi maium miqdorda lotincha so'zlar bilan boyitilgan. Olimlarnmi hisoblashlaricha, ingliz tilida ko'p qoiianiladigan 20000 dan ko'proq so'zlarning 1040\ tasi lotin tilidan, 2200 tas\ yunon tilidan faqat 5400 tasi anglosaks tilidan kelib chiqqan. Ko'pgina lotincha so'zlar rus tiliga ham Bu til so'nmasdan burun qanday qilib ming yillar umr kechirgan ekan? Avvalo buni biz tarixiy yodgorliklar, o'rta asr hujjatlari, uyg'onish davri ijodiy namunalaridagi matnlar, asarlar orqali tildagi yuz bergan rivojlanish va o'zgarishlarni asrla davomida kuzatishga muvaffaq bo'lamiz. Bundan tashqari u roman tillarida, rimlikla tomonidan zabt etilgan. Uning siyosiy-

madaniy ta'siridan foydalanadigan xalqlar tilida saqlanib qolgan. Shuni tushunish kerakki lotin tili ta'sirida boshqa tillar ham o'zgargan ularning leksikasi malum miqdorda lotincha so'zlar bilan boyitilgan. Olimlarni hisoblashlaricha, ingliz tilida ko'p qolaniadigan 20000 dan ko'proq so'zlarning 1040\ tasi lotin tilidan, 2200 tas\ yunon tilidan faqat 5400 tasi anglosaks tilidan kelib chiqqan. Ko'pgina lotincha so'zlar

balki jonli tildagi ko'pgina so'zlar ham o'zlashgandir. Ular tilimizga shunchaki singib ketganki, biz ularni yoshlikdan qo'llaymiz va chet tilidan kirib kelgan deb hisoblamaymiz. Ta'lim sohasiga aloqador misollar keltirishimiz mumkin: institut direktor, student, leksiya, auditoriya, tablitsa.

Lotin tili fonetikasi

Lotin tilining talaffuzi o'zining tarixiy taraqqiyoti davrida bir qancha o'zgarishlar uchradi. Quyida lotin tili alifbosidagi harflar ro'yxati keltirilmoqda. Lotin tili hozirda 25 ta harf bor, bundan tashqari, bir nechta harf birikmasi, 2 ta diflong va 2 j digraf mavjud.

Vocales (Unli tovushlar)

Lotin tilida 6 ta unli tovush mavjud; unli tovushlar bu tilda vocales deb ataladi, ulardan 3 tasi yumshoq va 3 tasi qattiq unlilar. Unli tovushlar - a, e, i, o, u, y Yumshoq unlilar - i, e, y. Qattiq unlilar - a, o, u. Klassik lotin tilida va qadimiy hind-yevropa tillarida unlilar uzun va qisqa talaffuz qilingan. Agar unli harfning ustiga "-" to'g'ri chiziq qo'yilsa, u cho'ziq talaffuz qilinadi. Misol: lingua, amica.

Agar unli harfning ustida yoysimon belgi bo'lsa, bu unli harf qisqa talaffuz qilinadi - tabusa, aquilla. Unli harflarning uzun yoki qisqaligiga qarab, so'z ma'nosi o'zgaradi

Tiber - ozodiik, sero - kech, venit - u keladi

liber - kitob, sero - men ekyapman, venit - u keldi

Lotin tilida diftonglar va digraflar mavjud.

Ikkita unli harf birikmasining ikkita tovushni ifodaiashi diftong deyiladi. Diftonglar:

au-[au- aurora

[avrora]-tong eu —

Europa[europa]-

Yevropa

Ikkita unli harf birikmasining bitta tovushda ifodalashi monoftong deyiladi. Lotin tilida bir tovushni ifodalovchi-asosan ikkita digraf mavjud.

Digraflar:

a) ae--ə||-aera(эра)

б) oe--ə||-poena (пена)

ae- [Caesar [tsesar]- Sezar

oe- [foedus [fedus]- shartnoma, poena [pena]-jazo

Digraflar qo'iyidagi xollarda 2 tovush tarzida talaffuz qilinadi. Agar digrafdagi ikkinchiunliustida --||"- -~ ||bo'lsa poema (поэма),aer(аэр), poeta (поэта)

Agar ikkita unilini alohida talaffuz qilish kerak bo'lsa, unda ikkinchi unliga eho'ziqi (-)yoki (~) belgisini qo'yish kerak.

poema-poema- doston, aer -[aer]- havo

Contsonantes (Undosh

tovushlar) Lotin tilida undoshlarni talaffuz

qilinishi:

C-undoshi e, i, y - yumshoq unililari va ae, oe digrafiari oldida kelsa—ts deb talafnj qilinadi.Masalan:

cito-tez, caelum-osmon, pena-tushlik;

a, o, u qattiqunlilari oldida, undoshfar oldida va soʻz oxirida kj - deb talaffuz qilinad;

causa - sabab, casa-uy, credo - men ishonaman.

K - tovushi klassik lotin alifbosidan qolgan boʻlib *kj* deb talaffuz qiladi.

Kalendae - kalendar

Qoʻyidagi soʻzlarni soʻzlarni yod olish va toʻgʻri talaffuz:

ala, os, una, ursus, luna, arena, lac, jus-juris, ovis, oleum, epistula, lente, ingnis, iodum, aedes, aeger, foedus, aurum, Europa, aer, poeta, poema

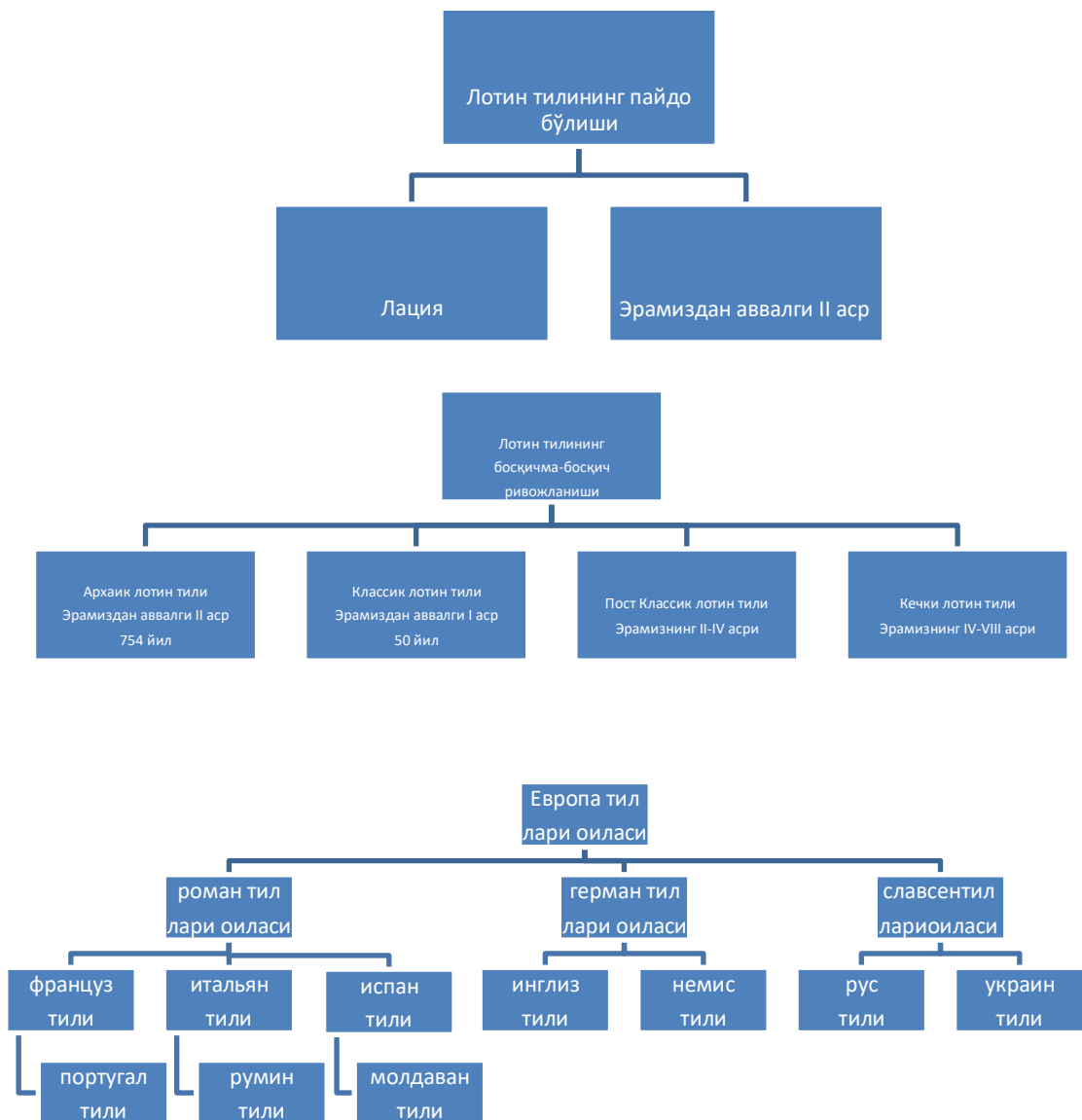
Tayanch iboralar

1. Fonetica
2. Diftong
3. Digraf
4. Unli harflar

Savollar

1. Lotin tili qachon va qayerda paydo boʻlgan?
2. Lotin tilining rivojlaniш davrlari nechtaga bۆлинади?
3. Lotin tilining бошқа Европа тиллари билан боғлиқлиги. Фонетика нима?

Klaster

Лотин тили алифбоси

№	Босма	Ҳарфларнинг ўқилиши	Таллафузи
1	Aa	а	а,я
2	Bb	бэ	б
3	Cc	цэ	ц,к
4	Dd	дэ	д
5	Ee	э	э,е
6	Ff	эф	ф
7	Gg	гэ	г
8	Hh	ха	h (нем)
9	Ii	и	и,й
10	Jj	йот	и
11	Kk	ка	к
12	Ll	эль	л
13	Mm	эм	м
14	Nn	эн	н
15	Oo	о	о
16	Pp	пэ	п
17	Qq	ку	к,кв
18	Rr	эр	р
19	Ss	эс	с,з
20	Tt	тэ	т
21	Uu	у	у,ю,в
22	Vv	вэ	в
23	Xx	икс	кс,кз
24	Yy	ипсилон	и
25	Zz	зета	з

B.B.B.usuli asosida bilimlarni sinash

№	Tushuncha	Bilaman	Bildim
		«+» Bilmiman «-»	«+» Bilmadim «-»
1	Лотин тили тарихи		
2	Лотин тилининг ривожланиш даври		
3	Лотин тили алифбоси		
4	Фонетика категориялари		
5	Дифтонглар таллафузи		
6	Диграфларнинг коидалари ва таллафузи		

IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ

МАБЗУ № 1

PHONETICA. CONSONANTES. SYLLABA. CONSONANTES. ACCENTUS

1. Xarf birikmalari.

2.cho'ziqlik va qisqalik qoidalari.

3.So'zlarni bo'g'inga bo'lish.Urg'u.

L - undoshi xuddi ingliz, nernis va fransuz tillaridagi kabi yumshoq talaffuz qiladi:
luna

Q - tovushi - *u*- bilan birga qo'llanib [kv] deb talaffuz qilinadi. Masalan; quartus [kvartus] – to'rtinchi. quintus [kvintus] – beshinchi

S - tovushi ikki unli ortasida kelsa yoki har qanday bir unli bilan -m, n- undoshlaridan keyin keisa [z], qolgan hollarda -s- deb talaffuz qilinadi. Masalan; rosa - atirgul, Asia-azia, mensis -oy (yildagi oy), servus - hizmaf

Ti - harf birikmasi unllardan oldin kelsa [tsi] deb talaffuz qilinadi. Masalan, Terentia [terentsia]- Terentia. ism. Lekin - ti- harf birikmasidan oldin -s, t, x- undoshlari kelsa [ti]-deb talaffuz etiladi, bestia [bestia] - yirtqich, mixtio [mikstio]-aralashish, Attius [attius]-ism.

Ngu - harf birikmasi unllilar oldida kelsa [ngv], qolgan hollarda [ngu] deb talaffuz qilinadi: Masalan; lingua[lingva]-til; angulus [angulus]- burchak.

Su- harf birikmasi – a, e- unllilari oldida [sv] deb, qolgan hollarda [su]-deb talaffuz qilinadi: Suavis[svavis]-yoqimli, suus [suus] –o'ziniki.

Y- tovushlari grek tilidan kirib kelgan so'zlarda uchraydi: Masalan; symptoma [simptomaj-belgi: zephyrus[zeflrus]-zefir, v - undoshi ikki unli orasida kelsa [gzj]. qolgan hollarda [ks] deb talaffuz qilinadi: exemplar [egzemplar]-namuna, maximus [maksimus] -eng katta. Quyidagi harf birikmalari grek tilidan kirib kelgan so'zjarda ko'proq uchraydi: ph - rus tilida [f]: philologia - filologiya th - rus tilida [t]: theatrum - teatr

rk - rus tilida |'r|: retorika-ritorika

ch - rus tilida [xj]: pulcher -chiroyli

So'zlarni to'liq talaffuz qiling va transkripsiyasini yozing:

aequus, praesens, phalanx, spalium, propinquus, labyrinthus, oceanus, coepi, machina, ica, occido, aes, vae, puella, Latium, prygia, practium, sex, suebi, Cyclops, schola, saecuium, aceuso, oceanus, bibliotheca, thrax, jam, quod, Julius, filia, machina, iquus. justitia, circulus, Junius, Asia, bestia, lingua, aqua, caelum, Caesar, Graeci, vitae, aera, Syracusae, Thermopylae.

Bo'g'inlarning cho'ziqlik va qisqaiik qoidalari

Lotin tilida bo'g'inlardagi tovushlar cho'ziq va qisqa talaffuz etiladi. Cho'ziq talaffuz qilinadigan tovushlar ustiga to'g'ri chiziq, qisqa talaffuz qilinadigan tovushlar ustiga yoysimon chiziq chiziladi.

Cho'ziqlik qoidalari

1. Agar bo'g'ini da diftong bo'lsa shu bo'gin cho'ziq talaffuz qilinadi: aetas-
hayot caelum-osmon
 aedes-xona poena-jazo
2. Agar unli harf ikki va undan ortiq undosh harfi yoki *x* va *z* undoshisridari oldin sa shu bo'g'in cho'ziq talaffuz qilinadi;
 reflexus - odat exitus - natija
 excuso-uzr so'rayman schizandra - limono't
3. Agar bo'g'inda *ur, in, at, ut, ar, ai, os* qo'shimchalari qatnashsa shu bo'g'in cho'ziq talaffuz qilinadi: aquosus – sersuv, caput-bosh

Qisqalik qoidalari

I. Agar unli harf boshqa unli harf oldidan kelsa, shu bo'g'in qisqa talaffuz qilinadi:
 oleum – moy, foleum – barg, Adrianus - Adrian

2. Agar unli harf *bl, br, ci, cr, dl, dr, pl, pr, tl, tr, gr, gl* harf birikmalari oldida

kelsa bo'g' in qisqa talaffuz qilinadi: palpebra – qovoq, patria - vatan

3. Agar unli harf *ch, ph, th, rh* va qu harf birikmasidan oidin kelsa, shu bo'g'in talaffuz qilinadi: *machina* – mashina, *antiquus*-qadirogi.

Izoh. Undosh harflar orasida soqov hamda yumshoq undosh tovushlarmavjud. «qattiq undosh tovushlar muta termini bilan, «yumshoq » undosh tovushlar esa liquida deb ataladi. «soqov» va «yumshoq» undosh tovushlarning birikmasi *muta cum liquida* deb ataladi. Bular quyidagilar: *br, bl, d, cr, pl, pr, dl, dr, tr, tl, gr, gl*

4. Agar bo'g'inda *il, ul, ol* harf birikmalari bo'lsa shu bo'g'in qisqa talaffuz qilinadi: *gracilis* - nafis, *facilis* -yengil.

So'zlarni bo'ginlarga bo'lish

O'zbek tilidagidek lotin tilida ham so'zlar bo'g'inlarga bo'inadi. So'zda nechta bo'lsa, shuncha bo'gin bo'linadi.

bel-la-don-na- sohibjamol

So'zlar quyidagi holatlarda bo'g'inlarga bolinadi:

1. Yakkaundoshiar(shuningdek*qu*harfbirikmasi)oldidanbo'g'ingabo'linadi ro-sa, a-qua, au-rum, Eu-ro-pa.
2. Muta cum liquida harf birikmalari oldidan va boshqa undosh harflar birikmasi oldidan bo'g'ingabolinadi

Accentus (Urg'u)

O'zbek tilida urg'u har doim so'zning oxirgi bo'g'inidagi unli tovushga tushadi. Lotin tilida esa urg'u so'zning oxiridan ikkinchi yoki uchinchi bo'g'indagi unliga tushadi. Lotin tilida urg'uning quyidagi xossalari mavjud:

1. Lotin tilida urg'u hech qachon so'zning oxirgi bo'g'inigatushmaydi
2. Ikki bo'g'inli so'zlarda urg'u har doim so'zning oxiridan ikkinchi bo'g'indagi unligatushadi: lu-na- oy, ma-ter -ona
3. Agar so'zning oxiridan ikkinchi bo'g'ini cho'ziq bo'lsa, urg'u shu bo'g'inning unli ustigatushadi: ma-gis-ter ustoz, o'qituvchi
fe-nes-tra deraza

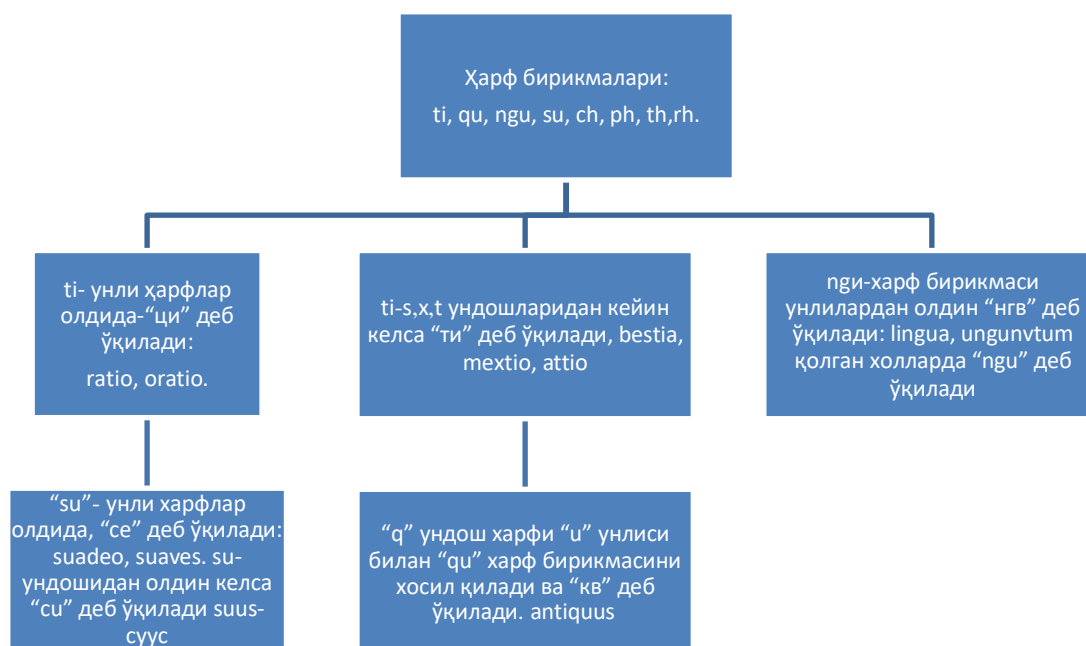
uchinchi bo'g'indagi unli tovushga tushadi:
 in-su-la orol, me-di-cusshifokor.

Quyidagi so'zlarni bo'g'inga bo'lib urg'u qo'ying:

Equus, filia, pauper, silva, scriptor, sagitta, aratrum, ablativus, abesse, majus, epistula, amica, puella, potentia, janua.

Savollarga javob bering.

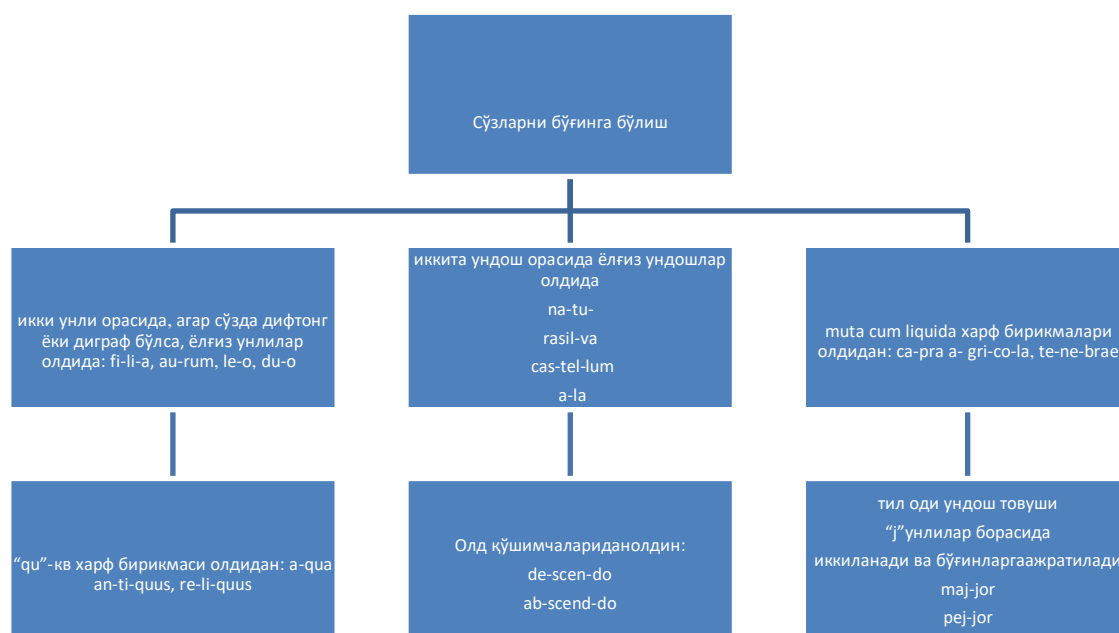
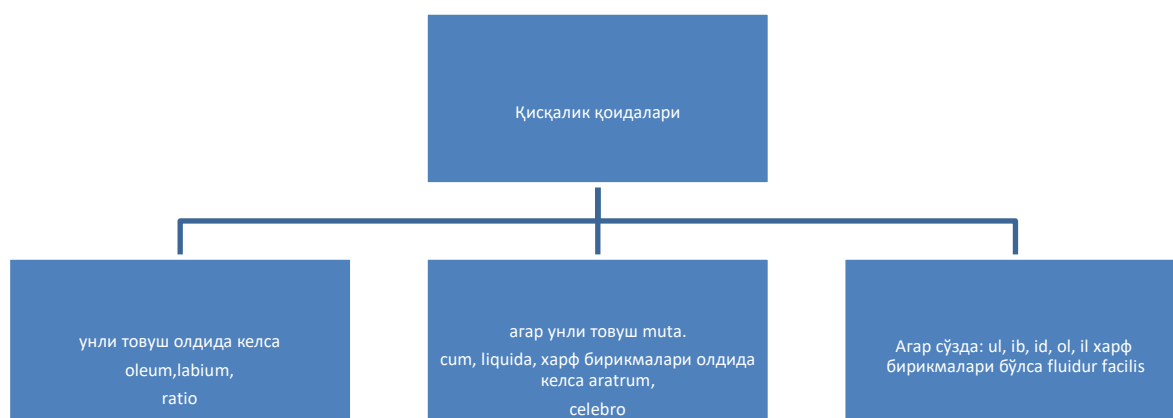
1. Lotin tili qaysi tillar oilasigakiradi?
2. Lotin tili nechta til guruhigabo'linadi?
3. Diftong va digraf deganda nimanitushunasiz?
4. Qachon bo'g'inda cho'ziq va qisqalik belgilariishlatiladi?
5. Qanday holatlarda so'ziar bo'ginlargabo'linadi?
6. So'zlarda urg'u asosan qaysi bo'g'inlargaqo'yiladi?

-h” xarfi билан биргаликда келган бир нечта xarf бирикмаси бор, булар грек тилидан кириб келган сўзларда ишлатилади.

ch	Х	chorus	Xor
ph	Ф	physica	Fizika
th	М	theatrum	Teatr

rh	P	rhythmus	Ritm
sch	Cx	schola	Maktab, shkola

B.B.usuli asosida bilimlarni sinash

№	Tushuncha	Bilaman «+» Bilmiman «-»	Bildim«+» Bilmadim«-»
1	Ундош товушлар таллафузи		
2	Ҳарф бирикмалари, нечта ҳарф бирикмаларини биласиз.		
3	Сўзларни бўғинга бўлиш		
4	Чўзиқлик ва қисқаликқоидалари		
5	Урғу		

MAB3Y №2

NOMEN SUBSTANTIVUM DECLINATIO PRIMA, SECUNDA ET TERTIA.

1. Otlarning I , II va III turdaturalanishi

Lotin tilida ham o'zbek tilidagidek 6 ta kelishik mavjud

1. Casus Nominativus - bosh kelishik 2, Casus

Genetivus - qaratqich kelishik 3, Casus Dativus

– jo'nalish kelishik

4. Casus Accusativus - tushumkelishik

5. Casus Ablativus -chiqisbkelishik

6. Casus Vocativus - chaqirishkelishik.

Vocativus kelishigi hozirgi vaqtda qo'llanilmaydi, aniq ism yoki narsalarga nisbatan ishlatiladi. Eski slavyan tillarida, Belorus hamda Ukrain tillarida, arxaik so'zlarda ishlatiladi.

Nomen Substantivum (Ot va unsag formalart)

Fredmetning ma'nosini ifodalaydigan va grammatik son, (egalik), rod, kelishik kategoriyalariga ega bo'lib, kim?, nirna? Savollariga javob beradigan mustaqil so'z turkumiga ot deyiladi. Otlarda uch xil grammatik rod bolib, ular quyidagilar:

GENIJS

muj rod (m) hortus, i, m-bog', ager, i, m-dala. jens. rod

(f) pueila, ae, f-qiz, dies, ei, f-kuri. sred. rod (n) mare,

is, n-dengiz, verbum, i, n-s:r.

NUMERUS

Numerus singularis - birlik son. (a, us, er, ir, um, or, os» as, es, x, n, ej us, s, es,)

Numerass pluralis – ko'plik son. Otning ko'plik soni ot o'zagiga qo'shimcha qo'shish orqali hosil qilinadi. (ae, l, a, es, ia, os, us,es)

Lotin tilida ham o'zbek tilidagidek 6 ta kelishik mavjud;

1. Casus Nominativus - bosh kelishik. 2, Casus Genetivus - qaratqich keiishik 3, Casus Dativus – joʻnalish kelishik

4. Casus Accusativus - tushumkelishik

5. Casus Ablativus -chiqisbkeiishik

6. Casus Vocativus - chaqirishkelishik.

Qaratqich kelishigi birlik qoʻshimchasiga qarab otlar- 5- ta turlanish turga boʻlinadi.

Nom sing. *-xar-xil qoʻshimchalar*

Gen. sing. *-i I-ae*

(fem)

II- *i(m)*

III- *is*

IV- *us (m)*

V-*ei(f)*

Declinatio prima

Otlaming birinchi guruhda turlanishiga Nom. singda - *a-* qoʻshimchasi bilan tugagan otlar kiradi. Bu otlar Gen. singda - *ae* qoʻshimchasi bilan tugaydi.

Stella,ae,f-yulduz

Nom. Voc-*a,-ae* Gen. *-ae,*
arum Dat.-*ae, is* Acc.-*am,*
as Abl.-*a, is*

Declinatio secunda

Otlarning ikkinchi guruhda turlanishiga mas. nom. sing. da - *us, -er - ir;* va neut. Nom. singda. da- *um;* qoʻshimchalari bilan tugagan otlar kiradi. Gen.sing. da ikkala

rodla otlar –i- qo‘shimchasi bilan turlanadi.

Ular lug‘atlarda quyidagicha beriladi:

Mundus, us, m-tinchlik

Liber, libre, m-kitob

Bellum, i, n-urush

Nom. -us, -er, -ir, um/ i, a

Gen. –i, orum

Dat. -o, is

Acc. -um, os

Abl. -o, os, a

Voc. -e, -is

Declinatio tertia

Uchirichi guruhda turlanuvchi otlar masculinum, femininum, neutrum rodlariga tegishli bulib, ular nom. sing. da har xil qo‘shimehalarga ega bo‘ladi. Uchinchi guruhdagi otlarning asosiy xususiyati, masculinum, femininum, neutrum rodidagi otlar gen. sing. da - is qo‘shimchasi bilan turlanadi.

Masculinum va femininum rodidagi otlar kelishiklarda tuslanganda bir xil qushimchalarga ega boladi. Uchinchi guruhda turlanuvchi otlarning negizi Gen. Sing. dagi - «- qo‘shimchasini olib tashlash bilan hosil qilinadi. Uchinchi guruhda turlanuvchi otlarning lug‘at shakli quyidagicha:

clavis, is, f - kalit

orator, oris, m - notiq

lex, legis, f - qonun

nomen, inis, n -ism

scmen, inis, n - urug (oila)

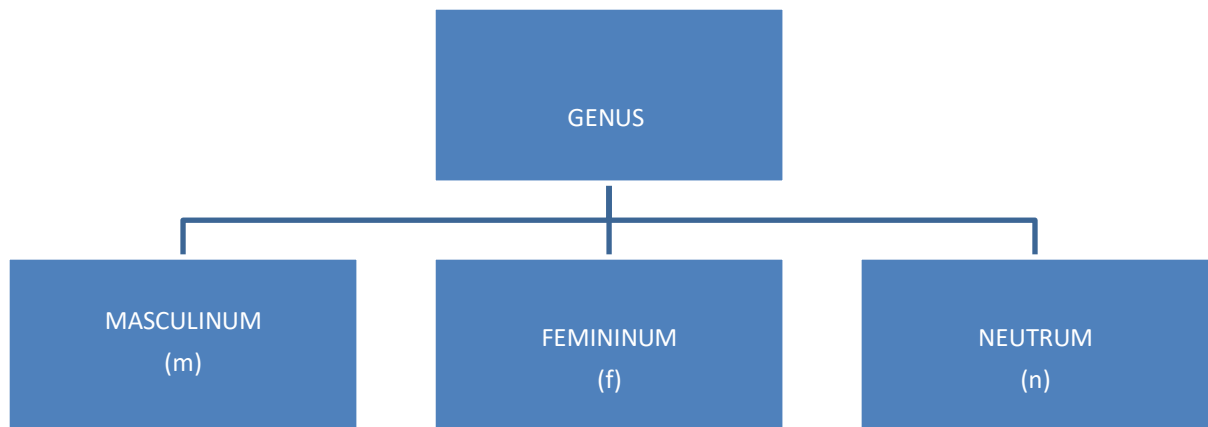
Bir bo‘g‘inli otlar lug‘atlarda nom. sing. ning to‘liq shakli va gen. sing. ning ham bakli toliq beriladi. Misol:

aer, aeris, m - xavo

pes, pedis, m- baliq

pax, pacis, f -tinchlik

Nom. -or, -os, -as, us, es, x, o, io, en/ es, a

Gen. -is/um

Dat. -i/ibus

Acc. -em/es

Abl. -e/ibus, a

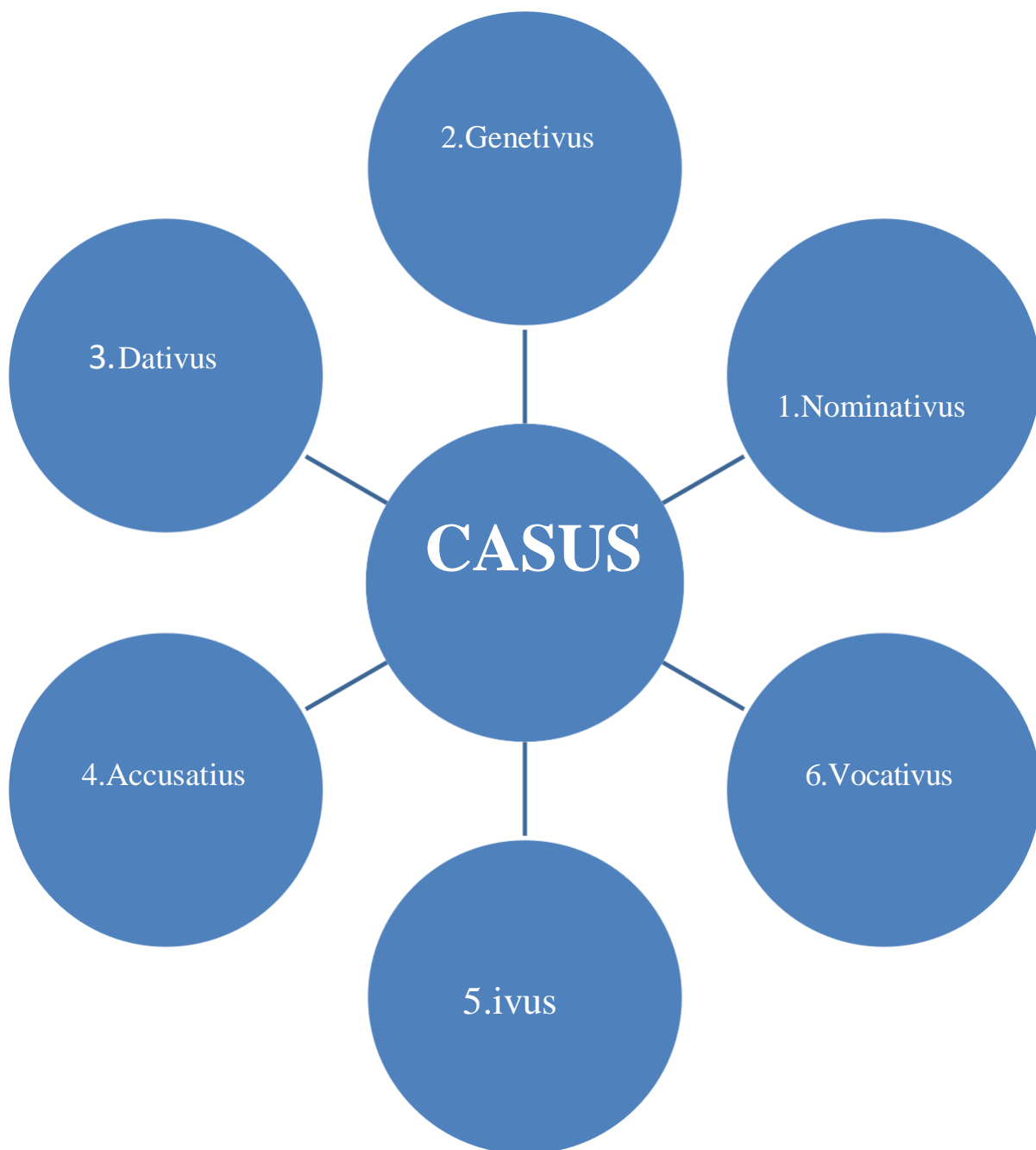
Voc. -or, -os, -as, us, es, x, o, io, en/es, a

Recita

Rector, decanus, professor, magister, Polinia, Cracovia, epistula, insula.
 Hungaria, actor, caena, circus, schola, agriculturna, navigatio, medicus,
 medicamentum, aqua, fortuna, res publica, publica bono, lingua, Graeca, veto,

editatio, recitatio, declamatio, Rhenus.

1. genus

2. numerus

3. casus

4. declinatio

Tayanch iboralar:

Savollar

1. Otlar nechta grammatik kategoriyaga ega?

2. Kelishiklarni yodlabbering?

3. Otlar nechta turlanishga ega?

4. Sifat kategoriyalari.

MAB3Y № 3

NOMEN ADJECTIVORUM. DECLINATIO PRIMA ET SECUNDA.

1. Sifat kategoriyalari. Sifatlarning birinchi va ikkinchi guruxda turlanishi, ularning lugʻat shakli.
2. Uchinchi guruhda turlanuvchisifatlar.

Nomen adjectivum

Predmetning belgisini, hajmini, mazasini, shaklini bildirib qanday? qanaqa? soʻroqlarga javob bolgan soʻz turkumi sifat deb ataladi. Lotin tilida sifatlar ikkiga boʻlinadi

1. Birinchi va ikkinchi guruhda turlanuvchisifatlar;
2. Uchinchi guruhda turlanuvchisifatlar:

Lotin tilida sifatlar ham rod, son, keiishik kategoriyalariga ega. Ular ham otlar kelishiklarda turlanadi. Siratlarning alohida kelishik qoʻshimchalari boʻlmaganligi sifatlar I,II va III chi guruhda turlanuvchi otlarning kelishik qoʻshimchalari bilan turlari. Birinchi guruhdagi sifatlar jenskiy rodga tegishli boʻlib ular otlarning I chi guruh kelishik qoʻshimchalari orqali, ikkinchi guruh sifatleri mas. va neut rodiga tegishli boʻlib otlari II-chi guruh kehihik qoʻshimchalari bilan turlanadi.

Uchirichi guruhda turlanuvchi otlar masculinum, femininum, neutrum rodlariga tegishli bulib ular nom. sing. da har xil qoʻshimchalarga ega boʻladi. Uchinchi guruhdagi otlarnjng asosiy xususiyati, masculinum, femininum, neutrum rodidagi otlar gen. sing. da - is qoʻshimchasi bilan turlanadi.

Masculinum va femininum rodidagi otlar kelishiklarda turlanganda bir xil qoʻshimchalarga ega boladi. Uchinchi guruhda turlanuvchi otlarning negizi Gen. Sing. dagi –is- qoʻshimchasini olib tashlash bilan hosil qilinadi. Bir boʻginli otlar sifatlarda nom. sing. ning toʻliq shakli va *gcn.* sing. ning ham bakli toliq beriladi.

aer, aeris

Quyidagi ot va sifatlarni kelishlklarga turlang:

campuslatus - kengdala
 liberruber - qizilkitob
 belium longum - uzoq davom etgan urush

Sifatlarning uchinehi turlanishi

Uchinchi turlanishdagi ko'p sifatiarning o'zagi -i- unlisi bilan hosil qilinadi.

Uch turlanishdagi sifatlarning grammatik jihatidan 3 guruhga bo'linadi:

1. Uch qo'shimchali sifatiar. Bunda sifatlarning mas. da femin. da *-er, -is* neutrum qo'shimchalariga ega bo'ladi. Masalan:

celer (m); celeris (f); celere (n) - tez. Gen. sing. da - celeries, o'zagi-celer.
 alacer (m); alacris (f); alacre (n) - ctik. Gen. sing. da-alacris. cteagi- alacr.

2. Ikki qo'shimchali sifatlarning. Bunda sifatlarning masculinum va femininumda- *is* - neutrum esa *-e-* qo'shimchalariga ega bo'ladi. Masalan:

fortis (m, f); fortis (n) - kuchli Gen. sing. da -fortis, o'zagi- fort brevis
 (m, f); brevis (n) - qisqa. Gen. sing. da-brevis, o'zagi- brev.

3. Bir qo'shimchali sifatlarning. Bunda sifatlarning nom. sing. da- *ns-* yoki *-x* – qo'shimcha ega bo'ladi.

Bir qo'shimchali sifatlarning o'zagi gen. sing. Qo'shimchasini *-is-* olib tashlash hosil qilinadi. nom. sing. da sifatlarning grammatik ozgaradi.

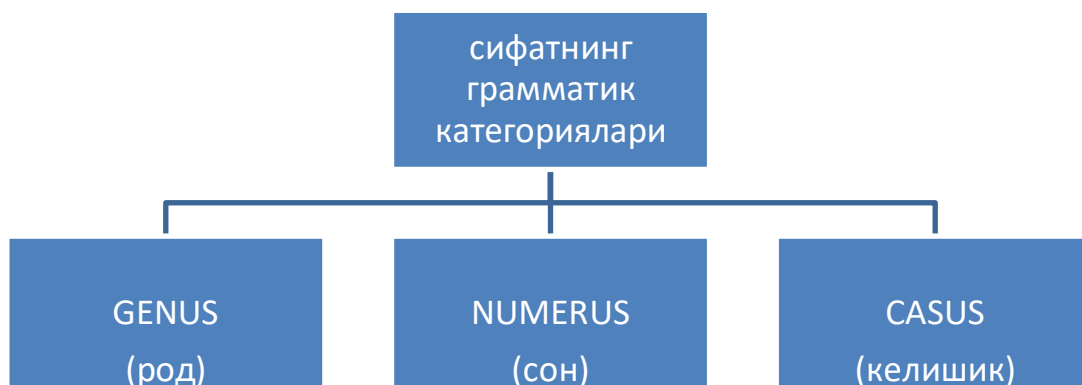
Quyidagi otlarni rodini va kelishik formalarini aniqlang:

Causam, campum, campos, iinguum, amicum, agricolas, agros, magistrum. magister
 magistros

Femina bona - яхши аёл

Casus	Singularis	Pluralis
Nominativus	Femina bona	Feminae bonae
Genetivus	Feminae bonae	Feminarum bonarum
Dativus	Feminae	Feminis bonis
	bonae	

Accusativus		Feminam bonam	Feminas bonas
Ablativus		Femina bona	Feminis bonis
Vocativus	Femina bona	Feminae bonae	

№	I – II гуруҳда турланувчи Сифатлар	Таржима
1	albus, a, um	Оқ
2	longus, a, um	Узун
3	magnus, a, um	Катта
4	parvus, a, um	Кичик
5	clarus, a, um	Машхур
6	bonus, a, um	яқши
7	niger, gra, grum	Қора
8	ruber, bra, brum	Қизил
9	pulcher, chra, chrum	Чиройли

Medicus clarus – машхур шифокор

Casus	Singularis	Pluralis
Nominativus	Medicus clarus	Medici clari
Genetivus	Medici clari	Medicorum clarorum
Dativus	Medico claro	Medicis claris

Accusativus	Medicum clarum	Medicos claros
Ablativus	Medico claro	Medicis claris
Vocativus	Medice clare	Medici clari

MAB3Y № 4

NOMEN VERBUM. PRAESENS INDICATIVI ACTIVI ET PASSIVI. «ESSE»

1. Verbum. Praesens indicativi activi et passivi

2. Noto'g'ri yordamchi « sum, fui- esse » - bo'limoqfe'li

Verbum

Prednetning ish-harakatini ifodalaydi. Lotin tilida fe'l 5 ta grammatik kategoriyaga ega

1. Zamonkategoriyasi -Tempus

2. Sonkategoriyasi -Numerus

3. Shaxskategoriyasi -Persona

4. Maylkategoriyasi -Modus

5. Nisbatkategoriyasi -Genus

Zamon kaiegoriyasi 2 ia katta guruhga bo'linadi:

I. Tugallanmagan ish- harakatniifodalovchi -Imfect zamonlari. Bularga:

a) Praesens - Xozirgizamon

b) Imperfectum - Tugallanmagan o'tgan zamon

Futurum primum - Kelasi birinchizamon

II. Tugallangan ish-harakatni ifodalovchi - Perfect zamonlari. Bu zamonlarga:

a) Perfectum - Tugallangan o'tgan zamon

b) Plusquamperfectum - Uzoq o'tgan zamon

c) Futurum secundum - Kelasi ikkinchi zamon

Son kategoriyasi ham ikkiga bo'linadi:

Singularis - birlik son

Pluralis – ko'plik son

Shaxs kategoriyasi ham 3 ga bo'linadi:

Persona prima - birinchi shaxs

Persona secunda - ikkinchi shaxs

Persona tertia - uchinchi shaxs

Mayl kategoriya3 ga boʻlinadi:

Modus Indicativus - aniqlik mayli

Modus Imperativus - buyruq mayli

Modus Coniunctivus - shart mayli

Nisbat kategoriyasi ham 2 ga boʻlinadi:

genus activum - *aniqlik nisbati*

genus passivum - *majhullik nisbati*

lotin tilida feʼllar quyidagi 4 ta turga boʻlinadi. Oxirgi qarab 4 ta tuslanish turiga boʻlinadi:

-amare -sevmuq

-monere -ishontirmuq

-mittere -joʻnatmuq

-capere -tutmüq

-audire-eshitmuq

Fellarning noaniq formasidan *-re-* qoʻshimchasi olib tashlansa feʼllarning negizi hosil boʻladi. Praesens indicativi activi, Perfectum indicativi activi. Supinum .

Infinitif . Masalan: orno, ornavi, ornatum, ornare-bezatmuq

video, vidi, visum, videre – koʻrmuq

lego, legi, lectum, legere –oʻqimuq

facio, faci, factum, facere - bajarmuq

audio, audivi, auditum, audire – eshitmuq

Lugʻatlarda feʼllarning 4 asosiy formasi ham shunday beriladi. Feʼllar zamonlarda tuslanganda aniq va majhul nisbatning quyidagi shaxs-son qushimchalari qoʻshiladi:

Activi

Sing	pl
1.-o/m	-mus
2.-s	-tis
3.-t	-nt

Passivi

Sing	pl
1.-or/r	-mur
2.-ris	-mini
3.-tur	-ntur

Savollarga javob bering.

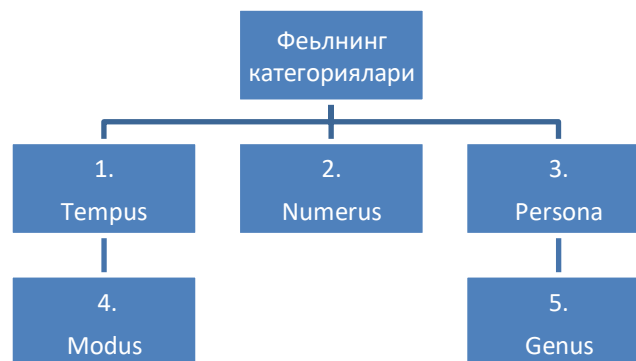
Fellar qanday grammatik kategoriyalarga ega?

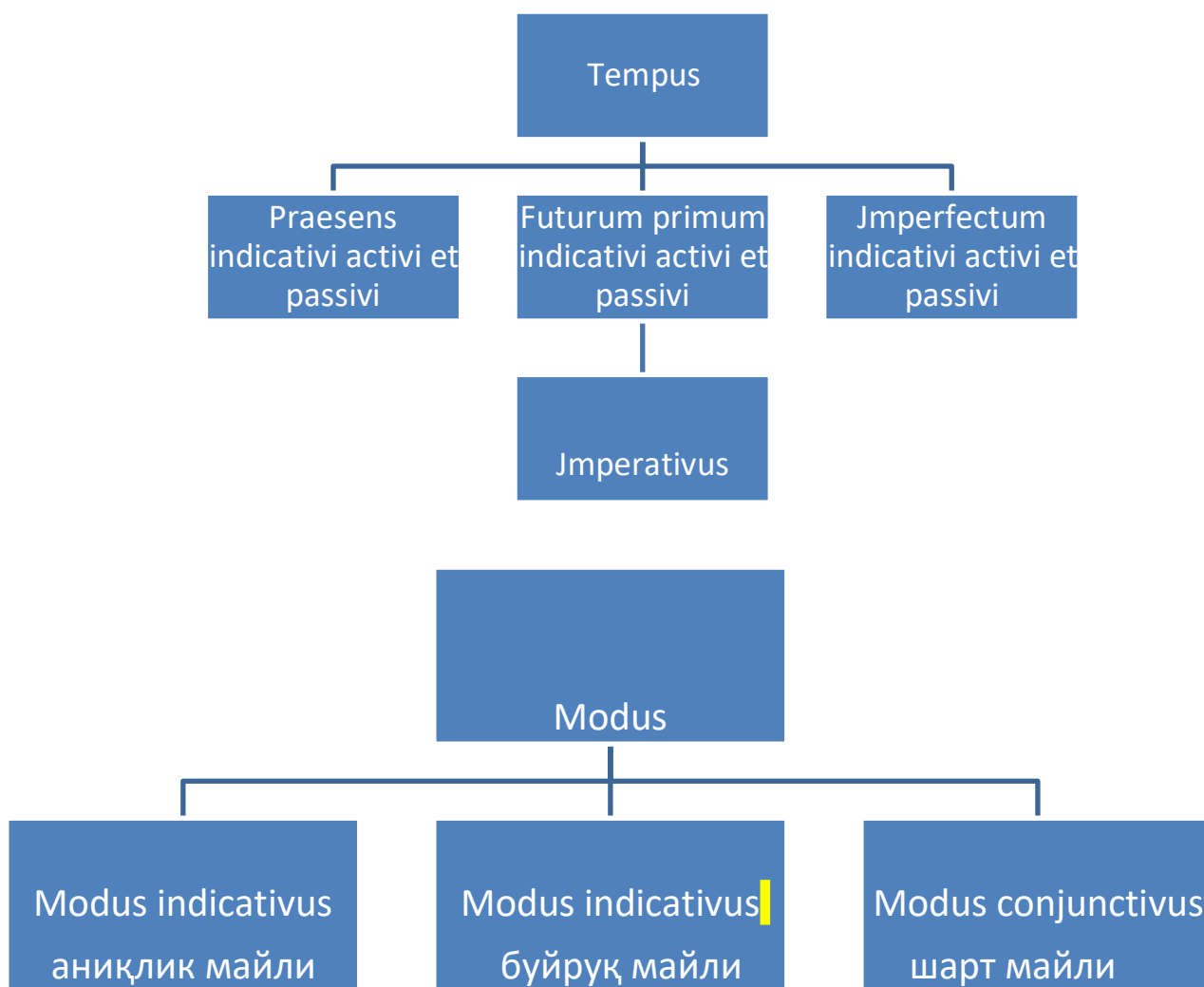
Fellar nechta turda tuslanadi?

Fellarning asosiy formalari qanday?

Praesensning hosil qilinishini misollar bilan tushuntiring.

Praesens indicativi activi et passivida tuslang: habere, haurire, gerere, eligere, errare, mittere

B.B.B.usuli asosida bilimlarni sinash

№	Tushuncha	Bilaman «+» Bilmiman «-»	Bildim «+» Bilmadim«-»
1	Fe'1		
2	Tempus		
3	Numerus		
4	Persona		
5	Modus		
6	Genus		
7	-Praesens indicativi activill		
8	-Praesens indicativi passivill		

Tayanch iboralar:

1. Tempus
2. Numerus
3. Persona
4. Modus
5. Genus

1. Fe'llarning grammatikkategoriyalari?
2. Praesens indicativi activi va passivida fe'llar qanday qo'shimchalarni?
3. Esse nituslanishi.

MAB3Y №5

IMPERFECTUM INDICATIVI ACTIVE ET PASSIVE. MODUS IMPERATIVUS

1. Yordamchi noto'g'ri fe'l: Sum fui-essel bo'lmoq . 2. Modus Imperativus

Imperfectum indicativi

Imperfectum indicativi rus tilidagi fe'lning tugallangan o'tgan zamon turi.

Harakatni o'tgan zamonda bo'layotganini bildiradi.

I va II tur tuslanishdagi fe'llar uchun fe'l o'zagiga *-ba-* suffiksi qo'shish y hamda nisbat qo'shimchalarini qo'shish bilan yasaladi.

III- va IV-tuslanishdagi fe'llar uchun fe'l o'zagiga *-eba-* suffiksi qo'shimchalarini qo'shish bilan hosil qilinadi.

II- tuslanishdagi fe'llarda fe'l o'zagidagi MAB3Ytik qisqa *-e-* unlisi umumiy asosan unlining oldida tushurib qoldiriladi.

Ornare-bezatmoq

Activi

Singulares

Plurales

1. ornabam

ornabamus

2. ornabas

ornabatis

3. ornabat

ornabant

Mittere-jo'natmoq

Activi

Singulares

Plurales

1. mittebam

mittebamus

2. mittebas

mittebatis

3. mittebat

mittebant

Sum fui-esse

1. eram	eramus
2. eras	eratis
3. erat	erant

Modus Imperativus (Buyruq mayli)

Buyruq mayli iltimos qilish va buyurish kabi ma'nolarni anglatib, lotin tilida ikkinchi shaxs birlik va ikkinchi shaxs ko'plikka qaratilgan boladi. Bu so'z - *imperare*- so'zidan olingan bo'lib «buyruq bermoq» ma'nosini ifodalaydi.

Buyruq mayli birlik formasini hosil qilish uchun fellarning noaniq formasidan *-re-* qushimchasi olib tashlanadi.

cantare - kuylamoq -re - canta! - kuyla valere – sog'
bolmoq - re - vale!-sog' bo'l scribere -yozmoq -re - scribe!
-yoz

finire - tugatmoq - re- fini!- tugat
«se – bo'lmoq – noto'g'ri fei - es!- bol

Buyruq mayli ko'plik formani hosil qilish uchun fe'llarning buyruq mayli birlik soniga –te- qo'shish bilan yasaladi. Uchinchi .guruhdagi qisqa **e -i**ga aylanadi: canta!- canta-te!

Buyruq mayli noaniqlik formani hosil qilish uchun birlikda noli, ko'plikda nolite qo'shiladi.

Noli cantare! Nolite cantare!

sing

pluralis

lauda! - laudate! – мақтанг! mone!- monete!

– ишонтиринг! scribe! – scribite! – ёзинг!

servi! - servite! – хизмат қилинг!

sing

pluralis

1. noliamare!-севма!

2. nolitenere!-ушлама!

3. nolilegere!-ўқима!

4. noli venire!-келма!

1. nolite amare!-севманг!

2. nolite tenere!-ушламанг!

3. nolite legere!-ўқиманг!

4. nolite venire!-келманг!

Fe'llarni Imperfectum zamonida aniq va majhul nisbatda tuslang:

monstrare 1, vivere 3, timere 2, scire 4.

Fe'llarning tuslanishini aniqlab tarjima qiling:

ornat videmus, premebam, ornat, erat, sunt, videbarnus, capiabant, facio, dabuntur, capiebatur, eratis, videbamur, portabantur.

Gaplansi tarjima qiling.

1. Benelabora! 2. Benedisce! 3. Audi, seribe, iege! 4. Audlte, scribiie, iegite!
5. Noll taere! 6. Nolite tacere! 7. Respondete! 8, Noli tacere, si discere debes. 9. Responde, si interrogo. 10. Noitetacere, si respondere deberis. 11. Si interrogamus, respondeie. 12. Quihoneste vivit, bene vivit 13. Erras, et vehementer erras. 14. Saepc ambulare debeni. 15. Si bene laboratis, laudamus.

Savollar

1. Imperfectum indicativi qanday ish-harakatni ifodalaydi?
2. 1,2-tuslanish fe'llari qanday tuslanadi?
3. 3,4- tuslanish fe'llari qanday tuslanadi?
4. Imperativus ning bo'lishli va bo'lishsiz formalari qanday yasaladi?

B.B.B.usuli asosida bilimlarni sinash

№	Tushuncha	Bilaman«+» Bilmiman«-»	Bildim«+» Bilmadim«-»
1	Imperfectum indicativi		
2	Esse		
3	Modus imperativus		

Imperativus Imperfectum Modus

Tayanch so'zlar

Maqol va matallar

1. Homines dum docent, discunt. - Odamlar o'rgatib o'rganadilar
2. Carpe diem. - Bugungi ishnai ertagaqo'yma.
3. Non omne, quod nifef aurum est. - Yaltiroq narsalar oltinbo'lavermaydi

MAB3Y № 6

NOMEN SUBSTANTIVUM DECLINATIO QUARTA ET QUINTA

1. Uchinchi guruxda turlanuvchisifatlar
2. Otlarning sifatlar bilanmoslashuvi

Declinatio quarta

(Otlarning to'rtinchi gurux turlanishi)

Otlarning to'rtinchi guruxda turlanishiga nom. sing.da -us- qo'shimchasi bilan tugagan masculinum rodiga tegishli bo'lgan otlar va Nom.sing.da -u – qo'shimchasi bilan neutrum rodiga tegishli bo'lgan otlar kiradi. Otlar Genetivus singularisda -us – qo'shish bilan turlanadi. IV-guruhda ikkala roddagi otlar nom. sing. da beriladi, gen. sing. Qo'shimchasi, otlarning rod va oxirida tarjimai bilan beriladi:

Fructus, us, m – meva Passus,
us, m - qadam Gustus, us, m -
ta'm

Nom. voc.-us,-u/us,ua Gen. –
us,us/uum, uum Dat.-ui, u/ibus,
ibus Acc.-um, u/us, ua Abl.-u,
u/ibus,ibus

Declinatio quinta

Otlarning beshinchi guruhiga nominativus singularisda -es- qo'shimchasi bilan tugagan jenskiy rodiga tegishli bo'lgan otlar kiradi. Ular genetivus singularisda

-ei- qo'shimchasi bilan turlanadi. V-guruhga tegishli otlar lug'atlarda quyidagicha beriladi:

acres, ei, f - yuz, bet res,ei, f
- narsa, ish
ides,ei,f -ishonch

Beshinchi turlanishga femininum rodiga tegishli mavhum otlar hara kiradi. Beshinchi lh turianishida dies, ei, f-kun; res, ci, f- ish, narsa; otlarining birlik va ko'plik formalari rod. Qolgan beshinchi guruh otlarining faqat birlik formalari mavjud. Beshinchi guruh otlari kelishiklarda quyidagi qo'shimchalar orqali turlanadi:

Nom. voc.-es/es Gen.
-ei/erum Dat.-ei/ebus
Acc.-em/es
Abl.-e/ebus

Beshinchi turlanishdagi otlar ham sifatlar bilan rodlarda, sonlarda va kelishiklarda moslashadi: pes magna (spes -V tur, magna Itur)

Singularis fem. spes magna, gen- spei Res publica-jamiat ishi

Singularis		Pluralis
Nom.Voc.respublica		res publicae Gen.
	reipublicae	rerum publicarum Dat.
	reipublicae	rebus publicis Acc.
	republica	respublicas
Abl.	republica	rebuspublicae

Quyidagi otlarni kelishik turlarini aniqlang.

campo, animalis, exerritu, viro, exeraplari; gradu. tabula. laclus, fructu, mari, loeum, maria.

B.B.B.usuli asosida bilimlarni sinash

№	Tushuncha	Bilaman«+»	Bildim«+»
		Bilmiman«-»	Bilmadim«-»
1	To'rtinchi turlanish		
2	Beshinchi turlanish		
3	Otlarning sifatlar bilan moslashuvi		

Tayanch so'zlar:

1. undoshtur
2. unli tur
3. aralash tur

MAB3Y №7

GRADUS COMPARATIONES ADJECTIVORUM

SIFAT DARAJALARI

1. Oddiydaraja
2. Qiyosiy daraja
3. Orttirmadaraja

Gradus comparationes adjectivorum

Lotin tilida ham o'zbek tilidagidek sifalarning oddiy, qiyosiy, orttirma darajalari mavjud. Oddiy daraja - Gradus posifivus Qiyosiy daraja - Gradus comparativus Orttirma daraja- Gradus superlativus.

Sifatlatlaroining berilish formalari bu oddiy darajadir. Masalan: altus, alta, altiun - balasid maius, mala, malum - yomon pulcher, pulchra, pulchrum - cbiroyli

Sifatlarning 3-turlanishi: I, 2, 3 qo'shimchali sifatlar bo'lishi mumkin.

Masalan: brevis (m, I) ; breve (n) - qisqa acer (m) ; acris

(f) ; acre(n)-**tkir** felix (m, f, n) –baxtli

Sifatlarning qiyosiy darajasini hosil qilish uchun gen. sing. dan negizi hosil qilinadi. Masculinum va femininumga - *ior*, neutrumga -*ius* qo'shimchasini qo'shish bilan yasaladi. Masalan:

masc. alti *alt+ior* – balandroq

fem. aitae *alt+ior*- baiandroq

neui.alti *alt+UJs* -balandroq

er – qo'shimchasi bilan tugagan sifatlarda quyidagicha: Graduspositivus:

niger, gra. grum - qora Gradus comp:

nigrior {m, f}; nigrius (n) - qoraroq

Sifatlarni boshqa bir sifat bilan qiyoslashda «quam» bog'lovchisi, rus tilidagi «chem» bog'ovchisi qo'shiladi. O'zbek tilida esa ular«qaraganda» ma'nosini ifodalaydi. Masalan:

Aer levior est, quam aqua. - Havo suvga qaraganda yengilroq.

Agar «quam» bog'lovchisi qo'llanilmasa iotin tilida Ablativus qo'shimchasini, o'zbek tilida esa chiqish kelishigida ifodalaydi. Masalan:

Aer levior est aqua. -Havo suvdan yengilroq

Sifatlarni orttirma darajasini hosil qilish uchun uchchala rodga sifat negiziga

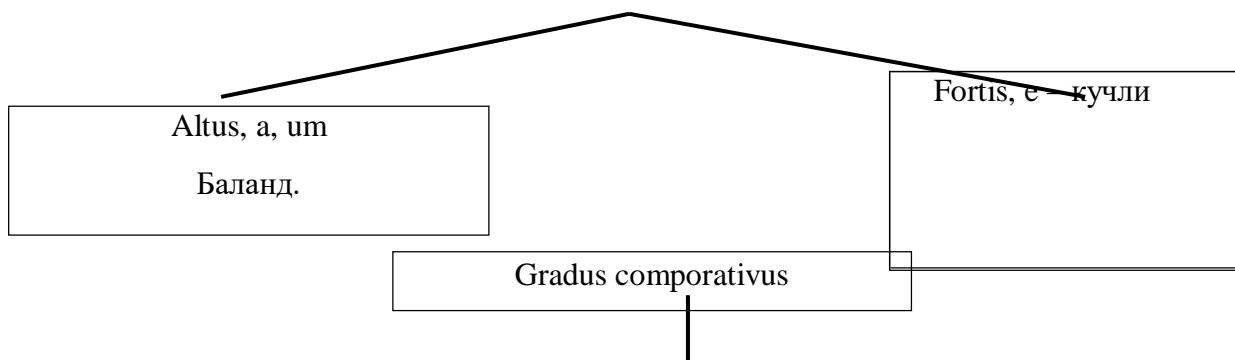
«*issim*» suffiksini qo'shib so'ngra rod (*us, a, um* qo'shimchalari qo'shiladi.

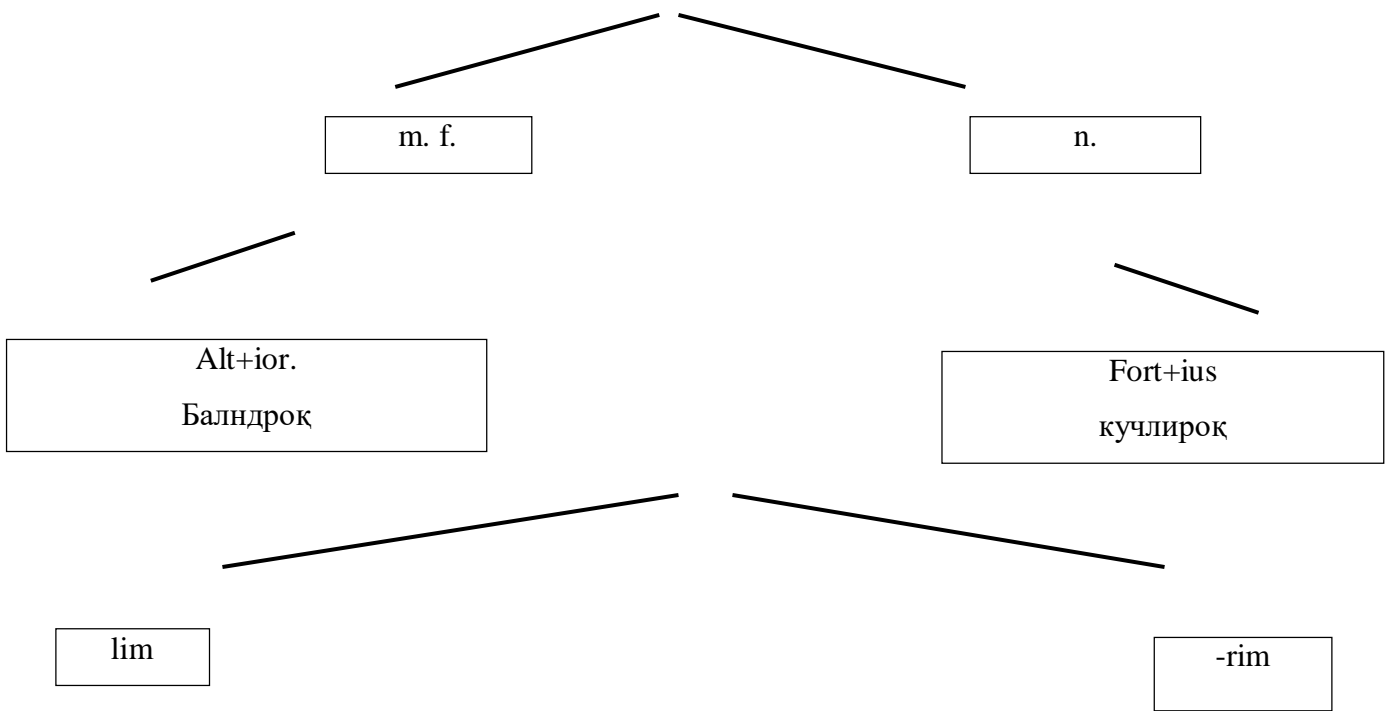
masc. *alt + issim +us* eng baland

fem. *alt + issim + a* eng baland

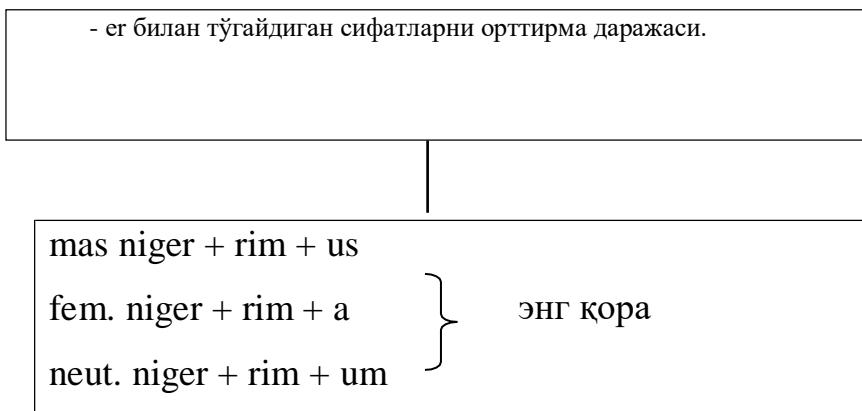
neut. *alt+ issim + um* eng baland

Nom. sing. da -*er*- qo'shimchasi bilan tugagan sifatlarni orttirma darajasini hosil qilib, sifatlarga (uchchala rodga) - *rim*- suffiksi qo'shiladi

5-илова

- ilis билан тугайдиган сифатларни орттирма
даражаси.

1. facilis - facil+lim+us, a, um – энгосон.
2. difficilis - difiциl+lim+us, a, um – энгқийин.
3. similis - simil+lim+us, a, um – энгўхшаш.
4. dissimilis - dissimil+lim+us, a, um – энгўхшамас.
5. humilis - humil+lim+us, a, um – энгпаст
6. gracilis - gracil+lim+us, a, um – энгкелишган.

Gradus positivus	Gradus comparativus	Gradus superlativus
Bonus, a, um - яхши Malus, a, um - ёмон	Melior (mas, fem) Melius (neut) - яхшироқ Pejor(mas, fem) Pejus(neut) – ёмонроқ	Optimus, a, um – энг яхши Pessimus, a, um – энг ёмон
Magnus,, a, um - катта parvus,, a, um - кичик multi,, a, um - кўп	Major(mas, fem) Major(neut) - каттароқ Minor(mas, fem) Minus(neut) - кичикроқ Plures(mas, fem) plura(neut) – кўпроқ	Maximus, a, um – энг катта Minimus, a, um – энг кичик plurimi, ae, a – энг кўп

№	Tushuncha	Bilaman «+» Bilmiman «-»	Bildim«+» Bilmadim «-»
1	Сифатларни қиёслаш даражалари.		
2	Сифатларни оддий даражалари.		
3	Сифатларни қиёсий даражалари.		
4	Сифатларни орттирма даражалари.		
5	Қоидага бўйсинмадиган сифатларни орттирма даражаси.		
6	- er билан тугайдиган сифатларни орттирма даражаси.		
7	- ilis билан тугайдиган сифатларни орттирма даражаси.		

Gaplarni tarjima qiling va sifatni analiz qiling;

Lingua celeris est, mens celerior.

Terra major est luna, minor sol.

2 - mashq. Berilgan sifatlarni darajalarini hosil qilin; Longus, brevis, gravis, honestus, velox, fortis, ceier

1. Graduspositivus.
1. Graduscomparativus.
2. Gradussuperlativus.

Таянч иборалар:

Savollar

1. Sifat darajalari nechtaga boʻlinadi?
2. -ilis qoʻshimchasi bilan tugagan sifatlarning orttirma darajasi qanday xosil qilinadi?
3. -er qoʻshimchasi bilan tugaydigan sifatlarning orttirma darajasi qanday xosil qilinadi?
4. Qoidaga buysunmaydigan sifatlarning qiyosiy va orttirma darajalarigamisollar keltiring.

Maqol va matallar

1. Scientia potentia est - Bilim bukuchdir
2. Mens sana in corpore sano – Sogʻ tanda sogʻlomaql
3. Patriam amare et defendere debemus - Vatanni sevmuq va himoya qilmoqilik iymondandir
4. Ubi concordia, ibi victoria, - Hamjihatlik bor joyda gʻalababor.
5. Verba docent, exempla trahunt. - Gap tarbiyalaydi, soʻz oʻrgatadi
6. Per aspera, ad astra. - Iigna bilan quduqqazimoq.

V. ГЛОССАРИЙ

1.	Alphabetum	-	Алфавит
2.	Vocales	-	Унлилар
3.	Consonantes	-	Ундошлар
4.	Accentus	-	Урғу
5.	Syllaba	-	Бўғин
6.	Nomen	-	Сўз туркуми
7.	Substantivum	-	От
8.	Declinatio	-	Турланиш
9.	Numerus	-	Сон
10.	Singularis	-	Бирлик
11.	Pluralis	-	Кўплик
12.	Genus	-	Род
13.	Masculinum	-	Мужской род
14.	Femininum	-	Женский род
15.	Neutrum	-	Средний род
16.	Casus	-	Келишик
17.	Nominativus	-	Бош келишик
18.	Genetivus	-	Қаратқич келишиги
19.	Dativus	-	Жўналиш келишиги
20.	Accusativus	-	Тушум келишиги
21.	Ablativus	-	Чиқиш келишиги
22.	Vocativus	-	Чақириш
23.	Adjectivum	-	Сифат
24.	Verbum	-	Феъл
25.	Tempus	-	Замон
26.	Praesens	-	Ҳозирги замон
27.	Imperfectum	-	Тугалланмаган ўтган замон
28.	Futurum primum	-	Келаси замон

29.	Perfectum	-	Тугалланган ўтган замон
30.	Plusquamperfectum	-	Узоқ ўтган замон
31.	Futurum secundum	-	Иккинчи келаси замон
32.	Persona	-	Шахс
33.	Modus	-	Майл
34.	Indicativus	-	Аниқлик майли
35.	Imperativus	-	Буйруқ майли
36.	Conjunctivus	-	Шарт майли
37.	Genus	-	Нисбат
38.	Activum	-	Аниқ нисбат
39.	Passivum	-	Мажхул нисбат
40.	Praepositio	-	Олд кўмакчи
41.	Conjugatio	-	Боғловчи
42.	Particulae	-	Юклама
43.	Interiectio	-	Ундов
44.	Affirmativus	-	Бўлишли
45.	Negativus	-	Бўлишсиз
46.	Numeralia	-	Сон
47.	Ordinalia	-	Санок сон
48.	Cardinalia	-	Тартиб сон
49.	Pronomen	-	Олмош
50.	Personalia	-	Кишилик олмоши
51.	Possesiva	-	Эгалик олмоши
52.	Reflexivum	-	Ўзлик олмоши
53.	Determinativa	-	Белгилаш олмоши
54.	Interrogativa	-	Сўроқ олмоши
55.	Negativa	-	Бўлишсиз олмоши
56.	Relativa	-	Нисбий олмоши
57.	Indefinita	-	Гумон олмоши

VI. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. M.G. Travitskaya, F.I. Muchnik, X.X. Xolmatov. “Lotin tili“. “Ibn-Sino” nashriyoti., Toshkent. 1991.
2. M.N. Boliyev. “Lotin tili”. “ILM ZIYO” nashriyoti.
3. L.X.Bozorova, N.S.Suyundikov, X.X.Xolmatov., “ Lotin tili”. “Fan” nashriyoti. Toshkent. 2005
- 4.M.N.Israilova Lotin tili va tibbiy farmatsevtik terminologiya asoslari. “Fan” nashriyoti. Toshkent. 2016
- 5.Л.Х.Бозорова, Ф.У.Магзумова, Н.С.Суюндиков, Ф.Х.Калонова Лотинча русча-узбекча армоцевтик лугат. Тошкент, Абу Али Ибн Сино номидаги тиббиёт нашриёти, 1997 й.
6. С.С.Азизова Фармакология. Тошкент, Абу Али Ибн Сино номидаги тиббиёт нашриёти, 1994 й.
7. Ю.Ф.Шульц мухаррирлигидаги. Лотин тили ва тиббий терминлар асослари. «Медицина» нашриёти. Москва, 1982 й.
8. М.Н.Чернявский мухаррирлигидаги Лотин тили ва тиббий терминлари. Минск. «Высшая школа».

Интернет маълумотлари

1. <http://apprendre.over-blog.fr/>
2. <http://india.salledesprofs.org/>